
Uloga ustavnoga sudstva u političko-demokratskome procesu

HANS J. LIETZMANN*

Sažetak

Autor razmatra ulogu ustavnih sudova u demokraciji. Oni imaju religijski izvor, ali su danas posve sekularizirani jer tumačenje ustava nije vjerska priredba niti je ustav Sveto pismo. Kako su ustavi danas izloženi sve bržoj političkoj miješini, ustavni su sudovi institucije gdje se odvija postupak utvrđivanja valjanosti političkih projekata. Na ovaj su način ustavni sudovi politički akteri. Premda oni odlučuju prema razmjerno jasnim ustavnopravnim kriterijima, ipak ovdje dolaze u protuslovlje s dominantnim demokratskim načelom. Spor se zaoštava u području simboličke politike gdje se odluke donose političkom argumentacijom mimo formalnih kriterija. Politička osobnost ustavnih sudova sastoji se od moderiranja procesa političkog sporazumijevanja onkraj načela demokratske većine. Autor zaključuje da im je otud prva zadaća održavanje osjetljive ravnoteže, ali bez jamstva za uspjeh.

Ključne riječi: moderatori politike, načelo demokratske većine, simbolička politika, ustavni sudovi

Političko razumijevanje ustava kao simbola i kao instrumenta ne može se razumjeti bez njegovih izvora u religijskim tradicijama. Ni ustavni se sudovi ne mogu pojmiti neovisno o tim religijskim i metafizičkim tradicijama. Budući da služe kao politički tumači ustava: oni trebaju artikulirati i instrumentalni i simbolički sadržaj ustava u političkome životu. Oni trebaju nadzirati njegovu adekvatnu socijalnu primjenu i njegovo nastavljanje refleksivno oblikovati. Tako ustavni sudovi u modernim društvima ispunjavaju posve specifičnu funkciju: oni moderiraju instrumentalnu i simboličku praksu ustava u tim političkim sustavima. Ustavni su sudovi moderatori politike i supervizori društva.

No zbog svojih religijskih izvora i, time, svoje simboličko-metafizičke osnove oni, pri tome, nužno dospijevaju u konkurenciju s većinskodemokratskim udjelima demokratske vladanja.

* Hans Lietzmann, redovni profesor političke znanosti na Odsjeku duhovnih znanosti, Bergische Universität Wuppertal.

Podjela ustava na instrumentalni i simbolički dio svodi se na kršćanski nauk o dvama carstvima: zemaljskome carstvu, poretku oblikovanome ljudskom voljom i društvenim kompromisima, s jedne strane; i Božjem carstvu, carstvu čistih, političkih načela, oblikovanih religijskom i apsolutnom moći, s druge strane. I moderna društva u sebi još nose (institucijske) ostatke i (mentalne) rezervate te izvorne predaje.

Instrumentalni je dio njihova ustava u razumijevanju te tradicije oduvijek bio pogrešan; bio je svjetovan, rudimentaran i stalno ga je trebalo popravljati. Ali on veoma bitno određuje oblike u kojima se strukturira praktična, svakodnevna politika nekoga društva. On određuje institucije i, također, kompetencije s kojima se politička tijela međusobno odnose i komuniciraju. Ova strana ustava pojavljuje se u različitim teorijama konstitucionalizma jednom kao njegov “*instrumentalni*” dio (Corwin, 1936.), drugi put kao njegov “*efficient parts*” (Bagehot). Najbolje je, dakako, opisan i istražen u srednjovjekovnoj metafori o “kraljevim dvama tijelima” (Kantorowicz, 1957.; Gauchet, 1981.). U toj metafori utjelovljuje realna, konkretna vladavinska praksa, dakle instrumentalni dio ustava, zemaljsko, tj. “fizičko” političko tijelo, dakle “*body natural*”: po ljudima određen politički poredak. A njemu nasuprot je “*body politics*”, u kojemu se “utjelovljuju” nadzemaljska, upravo “metafizička” i simbolička načela vladavine: ona postoje zahvaljujući Božjoj odluci.

Namjesto religijske predaje sa sekularizacijom je došlo *ustavno pravo*; ali ostalo je pretendiranje da se u svojim simboličkim načelima izmiče konkretnoj politici. Pretendiranje da se bude “istinit” u fundamentalnome smislu sve do danas se *simbolički* povezuje s projektom jednoga ustava (A ono što s gledišta Jacquesa Derride čini “metafizičko”, neizvedivost i “prisutnost” neke predodžbe ili tvrdnje, to se neposredno pripočinje u predodžbi “utemeljenja” ustava ili stvaranja ustava iz “neposrednosti” “narodne suverenosti”. Derrida, 1983.; 1991.; Krauß, 2001.: 22, 31, 147). *Body politics* ili ustav kao politički “simbol” samo je veoma ograničeno na raspolaganju društvenim većinama u parlamentima, vladama i u društvenim koalicijama zbog svoje (metafizičke/simboličke) neposrednosti. No *body politics* posjeduje vlastita, posebna politička tijela za tumačenje. To su, upravo, ustavni sudovi. *Oni* su proizašli iz toga razumijevanja simboličke snage ustava. *Oni* su legitimni tumači *body politics*. Već su u američkoj ustavnoj tradiciji Ustavni konvent i, zatim, Vrhovni sud shvaćeni kao tijela koja su pomogla prodoru jednoga Božjeg obećanja (Zimmermann, 1996.: 172). I još se u prosvijećenome 20. stoljeću ustavni sudovi označuju kao “areopag” (Marcic), “svećenici”, tobožnji religijski “čuvari prava” (većina njemačkoga nauka o ustavu) ili, naslanjajući se na Heideggera, “pastiri bitka”.

Bilo bi, međutim, neprihvatljivo ostati na tome tradicijskom motrištu. Tumačenje ustava nije vjerska priredba, a ustav nije Sveto pismo. Oboje su posve svjetovni; i posve su sekularizirani. Oni su strateški elementi političkoga upravljanja modernim društvima. Ali također spoznajemo da je govor o *body politics*, *corpus mysticum*, dakle metafizičkome obliku, prepoznatljiva i politički namjeravana ljudska iracionalnost. No tu simboličku metafiziku ne propagiraju samo nositelji vladavine; nju zahtijevaju, također, sami članovi modernih civilnih društava. U njoj se pokazuje veoma konkretna potreba društava i ljudi: oni hoće, uza svu upletenost u svakodnevicu i konkretnu politiku, raspolagati mogućnošću da se bave projektom koji je iznad toga. S onu stranu slučajnosti i specifične proizvodnosti ljudi i njihovih vlada. Treba biti jasno o čemu je, dugoročno,

riječ. Što je građanima bitno i što ostaje središnjim političkim projektom; pa i onda kad je to difuzan i, stoga, metafizički cilj, kao što je ljudsko dostojanstvo, pravednost ili sloboda samoodređenja, nacionalna suverenost ili poštovanje Povelje o ljudskim pravima (Gebhardt, 1995.; Fletcher, 2001.).

Francuski je teoretičar Jacques Derrida tu difuznu predodžbu izrazio metaforom da stalno smjeramo ka “*sljedećemu rtu*”: rt prema kojemu plovi neki brod nikad nije cilj vožnje. Ali služi međuvremenskome orijentiranju kao plutača ili svjetionik. Na neki se “rt” brodom nikad ne stiže – ili, dakako, jedino u najgoremu slučaju! –; čim mu se približimo, usmjerujemo se prema “sljedećemu rtu”. Ipak je “rt” središnji orijentir vožnje. Metafizički orijentir do kojega se nikad ne stigne. Ali prema kojem su usmjerena sva konkretna djelovanja, sve mjere, sva pomoćna sredstva. Njemu su podređeni svi međukoraci (Derrida, 1992.).

Takav se “rt” u modernim državama izražava u simboličkoj strani ustava. To je ono što sam osamdesetih godina nazvao “temeljnou konvencijom” nekoga društva. U njoj se sažimaju najznačajniji, ali i najmanje konkretni ciljevi neke političke zajednice. “Temeljna konvencija” je simbolička strana ustava. Ali ona ima političko značenje. Ona je, također, metafizička i programatska strana politike. Ona je to čak i onda kad se taj program nikada posve ne ozbilji (Lietzmann, 1988.; 1998.).

Ustav u modernim društvima nema, dakako, vjersku pozadinu. U ustavni tekst ulaze predodžbe mnoštva skupina što sudjeluju u procesu političke konstitucionalizacije. On apsorpira simboličku snagu širokoga osnivačkog pokreta. Itekako, također, s onu stranu realnih odnosa snaga. Realno jake političke skupine ocrtavaju se u ustavu često slabije nego što su to doista. Mnoge male, u parlamentu slabe skupine mogu ostaviti znatan utjecaj u ustavu. Sve to ovisi i o ukupnoj političkoj konstelaciji, o utjecaju tek doživljenih događaja značajnih transnacionalnih ovisnosti, te o nagrađivanju i isticanju povijesnih postignuća.

Ali sve se to događa onkraj parlamentarnih većina. Ovaj ustavnopolitički proces značajan je događaj koji i u politici modernih društava kao onoga u Njemačkoj ili, također, u Hrvatskoj jasno premašuje puku većinskodemokratsku sastavnicu: ustavi osiguravaju političku suglasnost u oblastima u koje ne doseže većinska demokracija. Ustavi podupiru parlamentarne većine ako ove hoće unapređivati “politički projekt”; oni ojačavaju taj interes. Ali ustavi osiguravaju taj “politički projekt” i protiv parlamentarnih većina i na raspolaganju su kao korektiv parlamentarnih većina čim i ako ove zanemaruju taj “politički projekt”.

Ustavi se, stoga, nalaze u veoma krhkoj ravnoteži. Oni razvijaju svoju snagu onkraj dnevnopolitičkih većina. Ali u modernim zajednicama oni tu snagu mogu razvijati jedino ako imaju, ponajprije, doista – tj. u trenutku njihova političkog zasnivanja – široku političku suglasnost. Ova suglasnost nije, u pravilu, čisti konsenzus o sadržajima. Ni pošto svi ne misle isto o simboličkim sadržajima ustava. Suglasnost može, stoga, biti mnogolika, pluralna i krajnje ugrožena. Ona je veoma različito motivirana. Ona se može čak – kao što se pokazalo u Saveznoj Republici Njemačkoj nakon 1949. godine – sastojati pretežno od političkoga oportunitizma ili od političke nezainteresiranosti.

Ukupno, ustav u moderni zrači polifono. Dramatizacija koju ustav daje političkim načelima, tj. njegov simbolički sadržaj, ima heterogenu osnovicu; nejasna je simbolika koju daje političkim procesima.

Ustavi i njihov *body politics* podliježu, međutim, osim toga sve bržoj političkoj mijeni. Politički projekti i ciljne predodžbe sve se brže obnavljaju. Za razliku od tradicijskih društava, nemaju više “obilježje vječnosti”. Njihova je metafizika prolazna; ustavne su vrednote danas konjunkturane.

Zato se u modernim društvima postavlja pitanje kompetentnosti i za novoutvrđenje ustavne simbolike. Tko smije i, ponajprije, tko umije politički u demokratskim društvima ishoditi presežući kompromis? I tko *može* političku imaginaciju, politički projekt *tako* utvrditi i tako personalizirati da se unaprijed ne sumnja u njegovu valjanost?

Kao što sam već rekao, ustavni su sudovi one institucije u kojima se odvija ovaj legitimacijski razmjenski proces. Oni to, dakako, nisu kao nesvjesni strojevi. Oni tu zadaću ne obavljaju prisilno. A ne čine to ni automatski, nego ti ustavni sudovi djeluju kao *politički sudionici*. Oni sudjeluju u političkome procesu svoga društva. Ustavni su sudovi *politički akteri*. Oni djeluju na sjecištu kratkoročne političke prakse s dugoročnim političkim projektima u glavama i imaginacijama građana.

Pritom ustavni sudovi služe, ponajprije, kao *arbitri*. Oni su instancija koja donosi obveznu odluku npr. u sporu o kompetencijama između dvaju političkih tijela. Utoliko se kreću u okviru “instrumentalnoga” ustavnog sadržaja, političkoga institucijskog sustava. Oni imaju ulogu arbitra. U okviru *te* političke funkcije ustavni sudovi odlučuju prema, razmjerno, jasnim ustavnopravnim kriterijima.

Za tu ulogu moraju u svome izboru i sastavu imati, ponajprije, pouzdanu neovisnost spram drugih stranaka u sporu. Djelomice zbog formalnih kriterija slijedi politička legitimiranost da se čak parlamentu mogu postaviti granice njegove kompetencije. Ona proizlazi, također, iz pragmatičkoga zahtjeva funkcionalnoga arbitriranja. Ipak ovdje dolazi već do načelno nerješivoga protuslovlja s općenito dominantnim demokratskim načelom. O spornome pitanju ne odlučuju institucije narodne ili parlamentarne suverenosti, nego tradicijski “naddruštvena” ili vjerska, metafizička interpretacijska instancija.

Taj se konflikt, međutim, iznova zaoštrava u području pitanja *simboličke politike*. U tome području ustavni sud uvelike djeluje mimo formalnih kriterija. Presude ustavnoga suda o pitanjima simboličke politike donose se u području *političke argumentacije*. One moraju uvjeravati dobrim razlozima. Razlozi i uvjerljivost sami su dio krhke ravnoteže u kojoj se nalazi simbolički ustav. Oni ne slijede pravilo većinskodemokratskoga odlučivanja, nego su predmet društvenoga dogovaranja, sporenja. Oni, također, nisu formalno (npr. kao ugovor) utanačeni. Ne može se čvrsto pozivati na ispravnost tumačenja. Ne postoji zbiljski čvrsta hijerarhija. Sva čvrstoća, na koju pravnici i pravo tako rado pretendiraju, izgubljena je za ustavne sudove na ovome polju. Rezultat je ustavnosudskoga interpretacijskoga procesa politički; i politički je kontingentan. Ne može se uopće dovoljno istaknuti da je pri tome riječ o političkome procesu oblikovanja. On je izložen svim rizicima političkoga oblikovanja, te je time, podređen smislu mogućnosti, što znači: može protjecati ovako ili onako. Može dovesti i do posve drukčijih ishoda nego što je prvotno planirano. To znači ponajprije: postoji politička obveza odlučivanja; ona

je *politički izazov*. U njemu je rizik neuspjeha. Ali u njemu je, također, sadržano veliko *političko značenje* i *oblikovateljska snaga* ustavnih sudova!

Politička vlastitost, koju ima politika ustavnih sudova, sastoji se u tome da se njihova zadaća ne može drukčije obnašati: oni trebaju onkraj političkih većinskih odluka omogućiti utvrđivanje političkoga projekta. Onkraj čistoga demokratskog načela trebaju *moderirati proces sporazumijevanja*. Između potencijalno demokratske većine i manjinskih skupina društva trebaju ishoditi kompromis koji se u većinskoj demokraciji, upravo, ne bi postigao. Zadaća je ustavnih sudova u simboličkome pregovaranju o temeljnim pitanjima društvene kohezije. I u obveznoj odluci o kompromisu. O njemu treba tako odlučiti da se posve ne isključuje ni jedna skupina, barem nijedna bitna, iz političkoga projekta konkretnoga civilnog društva, Hrvatske ili Njemačke ili Europske unije. Oni tako čuvaju politički sklop *body politicsa*. Tradicijska metafora političkoga “tijela” ukupni sklop čini veoma jasnim. Ustavni sudovi trebaju pokušati da i manje jedinice, periferni udovi i tijela, u interesu funkcioniranja ukupnoga *body politicsa*, sudjeluju u formuliranju političkoga projekta. Njihov rad nije proporcionalan s demokratskim većinama, nego sa sudjelujućim političkim kulturama. Oni su *multikulturalno*, ponekad (možda u Hrvatskoj) *multietničko integracijsko tijelo*.

Rizik političke institucije “ustavnog suda” jest u tome što nema jamstva da će mu ta integracija uspjeti. Ne postoji ni formalna legitimacija na koju se on može djelotvorno pozvati ako ne uspije. On mora uvjeriti sadržajno. Ustavni sudovi moraju raditi sadržajno uvjerljivo. Ne u svakoj konkretnoj presudi, ali srednjoročno i ukupno. Pri tome im, upravo, ne stoji na raspolaganju u europskim društvima sada valjani legitimacijski model demokratskoga odlučivanja. Oni su mu, čak, dijametralno suprotni. Oni su nedemokratski, čak – ustavni su sudovi antidemokratski trn u mesu moderne demokracije. To im je, dakako, zajedničko s mnogima drugim institucijama, primjerice u Europskoj uniji. Ako svoju integracijsku zadaću sadržajno ne ispunjavaju uspješno, odmah ih se podsjeća na to izvorno nedemokratsko i antidemokratsko obilježje. Tako su na poseban način upućeni da rade politički uvjerljivo u sadržajnome pogledu.

Ako to mogu postići, tada postojano dopisuju simboličku jezgru ustava, “body politics”. Tada su dio “*refleksivnoga konstitucionalizma*” (Lietzmann, 1998.; 2001.). To znači da ustav više nije kruta okosnica. Konstitucionalizam podliježe postojanome obnavljanju i prilagođivanju. Ustavni sud moderira taj “refleksijski proces”. On je institucija koja moderira postojano nastavljanje političkoga, multietničkoga i multikulturalnoga projekta. Mora brisati zastarjele sastavnice iz ustavne simbolike i prihvaćati nove simbolike. Ne mora sam poduzeti svaku od tih odluka; ali mora tome “refleksijskom procesu” stvoriti javnost. I taj proces mora politički spretno moderirati. Ovdje ima zadaću supervizora koji nadzire okvirne uvjete i legitimira rezultate. S takvom zadaćom ustavni sud odgovara mnoštvu veoma modernih pregovaračkih politika i njihovih institucija.

Ustavni su sudovi tipična institucija one na političke pregovore orijentirane *governance*, koja sve češće obilježava transnacionalnu politiku, ali i unutarnju politiku mnogih država. S nešto spretnosti oni mogu stajati na jednoj razini s takozvanim “okruglim stolovima” i drugim modelima prosvijećenoga korporativizma. Ali jedino ako uspiju snagama civilnoga društva pružiti politički forum.

Na kraju bih još uputio na neke institucijske zadanosti koje ustavnome sudu olakšavaju izvršavati tu zadaću moderiranja i reflektiranja. Ovamo ide, ponajprije, nužnost da se bude prepoznat kao partner u dijalogu s partikularnim društvenim skupinama (ustavni sudovi ne smiju biti “državna sudišta”!). Za građane i, također, za društvene organizacije mora postojati mogućnost obratiti se ustavnome sudu za potporu. Mora, dakle, postojati mogućnost ustavne tužbe ili, čak, tužbe građana. Tako je američki Vrhovni sud uvijek radio. Njemački je Savezni ustavni sud to spoznao tek nakon svoga osnivanja, ali veoma rano. Europski sud tek nedavno. (Lietzmann, 2000.)

Tome, nadalje, pripada javnost vođenja rasprava. Nužna je transparentnost njihova djelovanja, debata i kriterija. Jedino se tako može opravdati tendencijski apsolutno preterivanje na valjanost njihovih ustavnosimboličkih odluka, jer su forum ili “agora” društvenih diskusija onkraj većinskodemokratskoga odlučivanja i, na žalost, također protiv parlamentarne većine. U toj je javnosti i samozaštita sudova od parlamentarnih većina. Njemački Savezni ustavni sud uveo je (kao već američki Vrhovni sud, ali tek nakon dugoga oklijevanja) objavljivanje “izdvojenih mišljenja” o presudama – bitan signal transparentnosti. Tek je od nedavno dopustio više javnih rasprava i, također, televizijskih prijenosa. Kako bi mogao što bolje ispunjavati svoje nakane i obavljati svoju moderatorsku ulogu, proširio je rad s tiskom i javnošću. Čini se da se to sve afirmira.

Na kraju, tome pripada sastav ustavnoga suda koji odgovara političkim zadaćama te institucije. Njezini se članovi jedino ne smiju postavljati većinskodemokratski; svojim sastavom moraju predstavljati političku, pluralističku i multikulturalnu presječnu zadaću koju imaju. Njezini suci/sutkinje moraju biti u stanju zastupati kooperativnu liniju. Manje je bitno što su, na koncu, pravnici/pravnice. Oni moraju biti reprezentativni predstavnici svoje političke i kulturne simbolike. Oni se, na posljetku, kao ukupno tijelo, a svaka sutkinja i svaki sudac svojom osobom, zalažu za ustavnu simboliku i mijene koje ustavnoj simbolici donose.

Američki Vrhovni sud ne jamči, sada, taj osobni integritet svojih sudaca i stoji, zato, nakon odluke o izboru američkoga predsjednika pred osrednjom hrpom krhotina. Njegova je uloga kao moderatora i supervizora znatno dovedena u pitanje.

To je, na posljetku, samo jedna od omči koje nastaju za rad simbolički i metafizički orijentirane instancije tumačenja u sve više instrumentalnome svijetu. Zadaća je ustavnih sudova održavanje postojano ugrožene, krhke ravnoteže. Nema jamstva za uspjeh. Ali taj rizik ustavni sud dijeli sa svim drugim političkim institucijama. Zato su ustavni sudovi tijela jednoga političkog “smisla mogućnosti”, kao što ga je u književnosti Robert Musil proglasio dominantnim obilježjem moderne i kao što ga je Michel Foucault u svojim istraživanjima o “vladajućem mentalitetu” moderne učinio predmetom (Foucault, 2001.). Oni žive u stalnoj prilici za oblikovnu odluku o simboličkim temeljima i instrumentalnoj realizaciji ustava. Na strani je te prigode za oblikovanje, dakako, svagda i prisila na odluku. A time i opasnost neuspjeha. Kad ne uspiju, čine to, dakako, na visokoj razini.

S njemačkoga preveo

Tomislav Martinović

Literatura

- Corwin, Edward S., 1936.: The Constitution as Instrument and Symbol, *American Political Science Review*, (30) 1070 i d.
- Derrida, Jacques, 1983.: *Grammatologie*, Suhrkamp, Frankfurt/M
- Derrida, Jacques, 1991.: *Gesetzeskraft. Der "mystische Grund der Autorität"*, Suhrkamp, Frankfurt/M
- Derrida, Jacques, 1992.: *Das andere Kap. Die vertagte Demokratie*, Suhrkamp, Frankfurt/M
- Fletcher, George P., 2001.: *Our Secret Constitution. How Lincoln Redivined American Democracy*, Oxford University Press, Oxford
- Foucault, Michel, 2001.: Die Gouvernementalität, u: Bröckling, U. / Krasmann, S./ Lehmke, Th. (ur.), *Gouvernementalität der Gegenwart*, Suhrkamp, Frankfurt/M: 41-68
- Gauchet, Marcel, 1981.: Des deux corps du roi au pouvoir sans corps, u: *Le Debat* (2)14 i 15
- Gebhardt, Jürgen, 1995.: Die Idee der Verfassung: Instrument und Symbol, u: Kimmel, A. (ur.), *Verfassungen als Fundament und Instrument der Politik*, Nomos, Baden-Baden: 9-24
- Kantorowicz, Ernst H., 1992.: *Die zwei Körper des Königs. Eine Studie zur politischen Theologie des Mittelalters*, Klett-Cotta, Stuttgart
- Krauß, Dietrich, 2001.: *Die Politik der Dekonstruktion. Politische und ethische Konzepte im Werk von Jacques Derrida*, Campus, Frankfurt/M-New York
- Lefort, Claude, 1999.: *Fortdauer des Theologisch-Politischen?* Beč
- Lietzmann, Hans J., 1988.: *Das Bundesverfassungsgericht. Eine sozialwissenschaftliche Studie*, Leske + Budrich, Opladen
- Lietzmann, Hans J., 1998.: Reflexiver Konstitutionalismus und Demokratie. Die moderne Gesellschaft überholt die Verfassungsrechtsprechung, u: Guggenberger, B./ Würtenberger, Th. (ur.), *Hüter der Verfassung oder Lenker der Politik?*, Nomos, Baden-Baden: 233-261
- Lietzmann, Hans J., Constitutional Courts in Changing Political Systems. US-Supreme Court - German Supreme Court - European Court, u: Gawron, Th./ Rogowski, R. (ur.), *Constitutional Courts in Comparison. The US-Supreme Court and the German Constitutional Court*, Berghahn, Oxford/New York
- Lietzmann, Hans J., 2001.: Politischer Konstitutionalismus, u: isti, *Moderne Politik*, Leske + Budrich, Opladen: 237-262
- Zimmermann, Gunter, 1996.: Das göttliche Geschenk der Union. Studien zu den theologischen Aussagen der "Federalist Papers", *Zeitschrift für Politik*, 43: 145-173

Hans J. Lietzmann

*ROLE OF CONSTITUTIONAL COURTS IN THE POLITICO-
DEMOCRATIC PROCESS*

Summary

The author deals with the role of constitutional courts in democracies. Though they have religious roots, nowadays they are entirely secularized because interpretation of constitutions is neither a religious event nor are constitutions the Scriptures. Since constitutions today are exposed to a more rapid political change, constitutional courts are the institutions which determine the validity of political projects, which makes them political actors. Although they make decisions based on relatively patent constitutional/legal criteria, they nevertheless contradict the dominant democratic principle. This friction is more pronounced in the field of symbolic politics in which decisions are brought via political argumentation circumventing the formal criteria. Political individuality of constitutional courts consists in moderating the process of political bargaining beyond the principle of democratic majority. The author concludes that their primary task is to maintain a sensitive balance, with uncertain results.

Key words: policy moderators, principle of democratic majority, symbolic politics, constitutional courts

Mailing address: Bergische Universität Wuppertal, Fachbereich 2/ Geisteswissenschaften, Lehrstuhl Politikwissenschaft, Gauss-Str. 20, D-42119 Wuppertal. E-mail: hans.j.lietzmann@uni-essen.de